

Висоцька Н. В. – аспірант кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології Академії Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0773-4379>

Історико-правовий аналіз кримінально-правової протидії домашньому насильству в Україні

Метою статті є дослідження історичних аспектів розвитку законодавства, що визначає кримінально-правові заходи впливу за вчинення домашнього насильства. Для досягнення поставленої мети використано такі **методи дослідження**: емпіричні (спостереження, опис) і теоретичні (аналіз, системний підхід, дедукція). Використання історичного методу надало можливість окреслити процес формування законодавства у сфері протидії домашньому насильству відповідно до хронології подій минулого; використання методів логіки та діалектики – проаналізувати нормативні джерела за темою дослідження. **Наукова новизна** дослідження полягає у висвітленні історико-правових аспектів кримінально-правових заходів у контексті обмеження домашнього насильства. Встановлено, що протидія домашньому насильству шляхом використання кримінально-правових заходів впливу є результатом історичного розвитку української державності та правової системи, ратифікації міжнародних документів, приведення норм вітчизняного законодавства у відповідність до міжнародних правових норм. **Висновки.** Українська модель протидії домашньому насильству вдосконалювалася поступово шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів. Водночас питання офіційного закріплення системи кримінально-правових заходів запобігання домашньому насильству протягом тривалого часу залишалося невирішеним. Доповнення, внесені до Кримінального кодексу України, є результатом адаптації кращих міжнародних практик, покликаних закласти міцний фундамент щодо застосування адекватних кримінально-правових заходів подолання домашнього насильства. Дослідження дало змогу простежити й чітко визначити основні історичні кроки у формуванні системи кримінально-правових заходів регулювання домашнього насильства та з'ясувати, які нормативно-правові джерела стали невід'ємною частиною національного законодавства з окресленої проблематики.

Ключові слова: домашнє насильство; кримінально-правові заходи; забезпечення рівності; історико-правові аспекти; законодавство.

Вступ

Забезпечення гендерної рівності та протидія дискримінації за ознакою статі – історично сформовані напрями гарантування прав, свобод та інтересів громадян.

Розвиток законодавства щодо застосування кримінально-правових заходів за вчинення насильства сприяв запровадженню принципово важливих новел, спрямованих на недопущення та припинення цих злочинів. З метою застосування дієвих механізмів запобігання та протидії домашньому насильству слід ґрунтовно вивчати й узагальнювати історичний досвід і практику розвитку законодавства із зазначеної проблематики.

Опрацювання історико-правових аспектів формування законодавчої бази, яка деталізує кримінально-правові інструменти регулювання домашнього насильства, сприяє визначенню передумови, особливостей розвитку законодавства з обраної теми, формуванню основних рис і шляхів розвитку кримінально-правових заходів регулювання домашнього насильства.

Ці питання досліджували такі науковці, як: А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, І. І. Зуєва, Г. Ю. Лук'янова, О. І. Постол, В. М. Приступ, О. В. Проценко, М. І. Хавронюк та ін. Однак і дотепер воно залишається недостатньо висвітленим, а необхідність у вдосконаленні кримінально-правових

механізмів регулювання домашнього насильства потребує подальших досліджень й узагальнень. Слід акцентувати історико-правовий аспект формування кримінально-правових заходів протидії насильству, який залишається актуальним з огляду на зміни, внесені до Кримінального кодексу України.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є дослідження історичних аспектів розвитку законодавства, що визначає кримінально-правові заходи впливу за вчинення домашнього насильства. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань:

- виконати огляд історичних подій і документів щодо формування системи заходів протидії домашньому насильству;
- проаналізувати основні міжнародні та національні джерела права, які суттєво вплинули на формування вітчизняної моделі регулювання домашнього насильства;
- дослідити історико-правову складову в процесі розробки кримінально-правових заходів щодо недопущення насильства.

Виклад основного матеріалу

Домашнє насильство є одним із наймасовіших порушень прав і свобод людини, характерними ознаками якого є жорстокість,

систематичність, обов'язково – наявність умислу діяння, а також воно залишає по собі невинуваті емоційні страждання впродовж усього життя (Postol, 2019).

Проблема домашнього насильства має глибоке історичне підґрунтя. Окремі його аспекти так чи інакше засуджувалися на різних етапах розвитку суспільства. Ідеї рівності, злагоди та недопущення дискримінації були й залишаються важливими постулатами взаємин між чоловіком і жінкою та були фундаментальними ще на ранніх історичних етапах формування української державності.

Церковне й світське право Київської Русі започаткувало багатовікову традицію щодо шанування шлюбу, недопущення насильства, неповаги, дискримінації. Обопільна повага подружжя, узгодження бажань створити сім'ю вважалися нормою статевої поведінки. Насилля суворо засуджувалося інститутом церкви Київської Русі (Kravets, 2011).

Наукові дослідження С. С. Косенка (Kosenko, 2018) доводять, що законодавча регламентація насильства починається ще з часів Стародавньої Русі («Руська правда» XI–XII ст., Устав Володимира, Князівські статuti і статутні грамоти XI–XIV ст., Судебник 1497). Слід зазначити «Руську правду» Ярослава Мудрого – один із найважливіших правових документів тієї доби, що містить заходи кримінально-правового впливу щодо протиправних дій і покарання за їх вчинення. За «Уставом» князя Володимира злочином вважалася колотнеча між чоловіком та жінкою.

У положеннях Статутів Великого князівства Литовського 1529, 1566 та 1588 років також окреслено питання засудження й покарання за вчинення насильницьких дій у сім'ї: передбачалися суворі санкції за злочини, вчинені проти членів родини (за вбивство одного із членів родини передбачалася смертна кара). Заборонялося укладання шлюбу проти волі жінки. Але насильство в сім'ї щодо жінки каралося здебільшого тільки за вчинення особливо тяжких злочинів.

Отже, за часів Київської Русі та в добу Великого князівства Литовського з'явилися перші закріплені положення, спрямовані на застосування покарання за вчинення окремих дій, що містять ознаки домашнього насильства.

Згадуючи історію українського козацтва, слід зазначити, що питання поваги до протилежної статі та забезпечення захисту від насилля було неписаним правилом для козацького війська. Українська сім'я цього періоду будувалася відповідно до пропорційного розвитку двох статей. У системі духовних цінностей запорожців традиції шанування жінки-матері набули світоглядного значення (Kravets, 2011).

За порушення ідеї рівності та поваги, застосування сили до жінок та дітей, вчинення

насильства передбачалися різні покарання. Зокрема, коли козак «опорочить жінку не по пристойності», передбачалося побиття батогами, палицями, оскільки вважалося, що такий злочин знеславлює все військо запорізьке. Проте тогочасні правові документи не передбачали механізму правового захисту й адекватного покарання за вчинення домашнього насильства. Тривалий час ця тема залишалася поза сферою правового регулювання та вважалася прерогативою усталених звичаїв і традицій.

За роки перебування України в складі СРСР законодавством не передбачалося окремого покарання за насильство в сім'ї. Питання домашнього насильства та насильства щодо жінок загалом почали детально вивчати лише в середині XX століття, особливо після появи феміністичних рухів і після проголошення Генеральною Асамблеєю ООН 1975 року – роком жінки.

Отже, тривалий час проблема насильства в сім'ї перебувала поза сферою правового регулювання. Будь-яке втручання держави й суспільства в сімейні стосунки вважалося грубим порушенням таємниці приватного життя та виправдовувалося усталеними звичаями й традиціями (Lukianova, 2017).

Перші реальні кроки щодо протидії насильству було зроблено після завершення Другої світової війни. Прийняті у цей період нормативно-правові документи мали позитивний ефект щодо забезпечення паритету прав жінок і чоловіків. Положення Статуту ООН 1945 року та Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 1979 року, ознаменували початок правового забезпечення рівності, недопущення дискримінації та насильницьких дій у системі шлюбно-сімейних відносин. У контексті подолання проблеми домашнього насилля, згідно зі ст. 16 Конвенції держави-учасниці зобов'язані вживати відповідні заходи з ліквідації дискримінації жінок в усіх питаннях, що стосуються шлюбу та сімейних відносин на підставі рівності чоловіків і жінок ("Konventsiiia Orhanizatsii", 1979).

З огляду на те, що проблема домашнього насильства стосується й дітей, слід зазначити, що у цей період прийнято низку документів, які визначили та закріпили права дітей, зокрема їхнє право на захист від фізичного й психологічного тиску. Передусім слід згадати Загальну декларацію прав людини, прийняту резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. Цей міжнародний документ закріпив принципи положення щодо захисту прав подружжя та дітей, визначив фундаментальні позиції, необхідні для розвитку національного законодавства. Водночас, ратифікація цього документа республіками колишнього СРСР

відбулася значно пізніше –1980 року ("Zahalna deklaratsiia", 1948).

Україна 1981 року ратифікувала Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW), а 1987 року – Конвенцію проти катувань (CAT) ("Ukraine: Domestic Violence", 2017).

Конвенція про права дитини 1989 року містила зобов'язання для країн-учасниць вживати необхідні законодавчі, адміністративні, соціальні та просвітні заходи з метою захисту дитини від усіх форм фізичного й психологічного насильства, образи чи зловживань ("Konventsiiia pro prava", 1995). Іншими словами, за вчинення насильства проти дітей держава зобов'язана застосувати різні механізми впливу на порушника, залежно від ступеня тяжкості вчиненого діяння.

Слід зазначити, що проблеми насильства в сім'ї почали глибоко вивчати й аналізувати лише наприкінці ХХ століття. Так, було прийнято низку важливих документів щодо недопущення поширення насильства. Генеральна Асамблея ООН 20 грудня 1993 року ухвалила «Декларацію про викорінення насильства щодо жінок» ("Deklaratsiia pro vykoriniuvannia", 1993), у якій визначено зміст і випадки, які охоплюють поняття «насильство». Документ спрямований на захист прав жінок, забезпечення рівності прав чоловіків і жінок та недопущення їх порушення.

Безсумнівно, прийняття Декларації про викорінення насильства щодо жінок зумовлене значною кількістю порушень, що вчинялися чоловіками через застосування насильницьких дій. Досягнення рівності в правах та обов'язках членів сім'ї потребувало врегулювання цього питання на міжнародному рівні.

Важливим є той факт, що на початку ХХІ століття Україна стала однією з перших країн Східної Європи, яка визнала домашнє насильство важливою суспільною проблемою, позбавивши кривдників можливості ховатися за ширмою невтручання в приватне життя (Dudorov, & Khavroniuk, 2019). Документи з питань захисту від насилля здебільшого орієнтовані на жінок і дітей, які стають жертвами насилля з боку чоловіків.

Від насильства в сім'ї страждають переважно діти, жінки, які перебувають у стані економічної, психологічної чи іншої залежності від чоловіків, інтимних партнерів або батьків, особи похилого віку, особи з інвалідністю та інші найуразливіші категорії осіб.

Верховна Рада ухвалила Закон України від 15 листопада 2001 року «Про попередження насильства в сім'ї», чим визнала як існування цього явища в суспільстві, так і готовність протистояти йому (нині Закон втратив силу). Відповідно до його вимог уповноважені підрозділи (зокрема підрозділи поліції) вживали заходи щодо запобігання насильству за результатами надходження заяви або повідомлення щодо фактів реальної загрози

вчинення насильства в сім'ї або про факти вчинення такого насильства ("Zakon Ukrainy", 2001). Визнання проблеми насильства в сім'ї на законодавчому рівні зумовило формування нормативної бази та дієвої практики щодо вжиття заходів із визначенням засад протидії та покарання цього діяння.

Попри те, що цей закон і зазначав правові й організаційні засади попередження та юридичну відповідальність за вчинення насильства в сім'ї, він не містив ефективних заходів припинення такого насильства, впливу на кривдника та допомоги постраждалим особам (Dudorov, & Khavroniuk, 2019).

Недоліки в законодавчому обґрунтуванні явища насильства в сім'ї суттєво впливають на кримінально-правову кваліфікацію, що важливо для визначення адекватного заходу кримінально-правового впливу за вчинене правопорушення. Однак, з огляду на існування значної кількості нерегульованих моментів та суперечливих положень, зазначений документ потребував суттєвих доповнень.

Заходи у сфері запобігання домашньому насильству та насильству за ознакою статі передбачені розділом V Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Відповідно до нього постраждала особа або її представник мають право звернутися до суду із заявою про видачу обмежувального припису, яким встановлюються один чи декілька заходів тимчасового обмеження прав кривдника або покладення на нього обов'язків ("Zakon Ukrainy", 2005).

Новим етапом у боротьбі з цим негативним явищем стало прийняття Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», яким запроваджено комплексний підхід у боротьбі з домашнім насильством з огляду на європейський досвід. Закон містить ключові поняття та основи для запобігання домашньому насильству, а пріоритетом – належне розслідування випадків домашнього насильства, притягнення до відповідальності кривдників і зміну їхньої поведінки. Підрозділи органів Національної поліції України набули широкого кола повноважень щодо виявлення, припинення та профілактики домашнього насильства. Передбачено право постраждалої особи на звернення до правоохоронних органів і суду з метою притягнення кривдників до відповідальності, застосування до них спеціальних заходів протидії домашньому насильству ("Zakon Ukrainy", 2017).

Водночас, з остаточної редакції Закону вилучено терміни «гендер», «гендерне насильство», «гендерні стереотипи» та інші похідні терміни, що використовують у Стамбульській конвенції. Натомість використано термін «гендерне насильство», який не повністю відповідає концепції

гендерного насильства, а отже, українське законодавство не може виконувати свої міжнародні зобов'язання, якщо не застосовуються визначення, що походять від терміна «стать» (Gerasymenko, 2019).

Також основними цілями Стамбульської конвенції є захист жінок від усіх форм насильства; запобігання, переслідування й усунення насильства щодо жінок і домашнього насильства, а також сприяння ліквідації усіх форм дискримінації стосовно жінок, досягнення рівності між жінками й чоловіками ("Konventsia Rady Yevropy", 2011). Стамбульська конвенція поширюється на всі форми насильства щодо жінок, зокрема й домашнє насильство, а також визначає його порушенням прав людини та видом дискримінації.

Прийняття розглянутих вище правових актів сформувало належне нормативно-правове підґрунтя для вдосконалення чинних механізмів і заходів впливу за вчинення домашнього насильства. Водночас застосування кримінально-правових заходів впливу на порушників основ гендерної політики та рівності, шлюбно-сімейних норм й інших правовідносин можливе на підставі спеціалізованих нормативно-правових документів.

Унаслідок імплементації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція) у Кримінальному кодексі України визначено перелік кримінально-правових заходів.

З метою здійснення заходів для закріплення положень Стамбульської конвенції 6 грудня 2017 року прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами».

Згідно із Законом Кримінальний кодекс України доповнено статтями: «Домашнє насильство» (ст. 126-1); «Обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство» (ст. 91); «Примушування до шлюбу» (ст. 151-2); «Невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників» (ст. 390-1) та іншими. Повністю був оновлений розділ 4 «Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості» ("Zakon Ukrainy", 2017). Остаточної чинності документ набув на початку 2019 року. До цього часу в Україні домашнє насильство не вважали кримінальним злочином, а відповідні дії кваліфікувалися як адміністративне правопорушення.

Зміни полягають у якісно новому підході до врегулювання питання домашнього насильства. Використання європейського досвіду дозволило юридично закріпити принципові аспекти подолання насильства в сім'ї, чітко визначивши важелі

розв'язання проблеми. Домашнє насильство припинило бути суто сімейною, приватною справою, оскільки держава запровадила ефективний механізм протидії та запобігання домашньому насильству (Zuieva, & Prystup, 2020).

Згідно зі ст. 126-1 Кримінального Кодексу України домашнє насильство – це умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя, або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи ("Kryminalnyi kodeks", 2001).

Цей різновид насильства є складним та історично стійким явищем, яке стосується приватних осіб, суспільства та держави загалом. (Sukmanovska, 2016). Домашнє насильство є не тільки результатом потенційної безкарності кривдника, а й сприйняття жертвою обставин, які склалися в сім'ї, нормальними. З дитинства в підсвідомості більшості людей нечітко сформульоване уявлення про те, якими повинні бути нормальні стосунки в сім'ї (Protsenko, 2020).

Використовуючи дані Демографічного опитування та охорони здоров'я (DHS) у 32 різних країнах, що розвиваються (зокрема й в Україні), Rawlings S. & Siddique Z. дослідили вплив домашнього насильства на смертність дітей, народжених жінками-жертвами. За результатами дослідження було виявлено, що діти матерів, які стали жертвами домашнього насильства, мають на 0,4 в.п. більше шансів померти протягом першого місяця життя, 0,7 в.п. – протягом року й 1,1 в.п. – протягом перших п'яти років після народження. Автори також встановили, що використання в різних країнах законів про домашнє насильство та законів про зґвалтування в шлюбі, які передбачають криміналізацію насильства щодо жінок та/або сімейного зґвалтування, знижують частоту випадків такого насильства (Rawlings, & Siddique, 2018).

Отже, відповідно до Кримінального Кодексу України чітко й однозначно встановлено, що домашнє насильство є злочином, навіть якщо воно відбувається «у сімейному колі» та стосується лише чоловіка й жінки. Вчинення домашнього насильства карається 150–200 годинами громадських робіт або арештом до 6 місяців, або обмеженням волі терміном до 5 років, або позбавленням волі на 2 роки ("Kryminalnyi kodeks", 2001).

Так, А. А. Вознюк (Vozniuk, 2019) пропонує розмежувати в Кримінальному кодексі України поняття «домашнє насильство» та «злочин, пов'язаний із домашнім насильством». Домашнє насильство автор пропонує тлумачити як злочин,

передбачений ст. 126-1, а злочин, пов'язаний із домашнім насильством, трактувати як будь-яке суспільно небезпечне діяння, передбачене Особливою частиною Кримінального кодексу України, що полягає в застосуванні фізичного, психічного, економічного або сексуального насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах. Автор пропонує це поняття, а також вичерпний перелік таких злочинів закріпити в примітці до ст. 91-1 Кримінального кодексу України.

Згідно зі ст. 91-1 Кримінального кодексу України, до осіб, які вчинили домашнє насильство, можуть застосовувати такі обмежувальні заходи: 1) заборона перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства; 2) обмеження спілкування з дитиною в разі, якщо домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності; 3) заборона наблизитися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку з роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин; 4) заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронні комунікації особисто або через третіх осіб; 5) направлення для проходження програми для кривдників або пробацийної програми ("Kryminalnyi kodeks", 2001).

Розкриття в межах основного кримінального закону переліку заходів, які застосовують за вчинення домашнього насильства, започаткувало процес ефективного реагування на нього.

Як засвідчує огляд історичного процесу формування основ застосування кримінальних заходів, офіційне закріплення чіткого переліку засобів щодо обмеження та припинення протиправного діяння є логічним продовженням кропіткої нормотворчої роботи із регулювання питання протидії насильству, забезпечення гендерної рівності.

Кримінально-правові заходи впливу за результатами домашнього насильства формувалися відповідно до чинних у державі норм, звичаїв і традицій. Сьогодні в Україні створено потужний механізм запобігання та протидії домашньому насильству. Кримінальний кодекс України та Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» передбачають більш жорстке покарання для кривдників і надають можливість працівникам Національної поліції України контролювати поведінку порушника, щоб уникнути повторного насилля. Водночас відкритим ще залишається питання ратифікації Стамбульської конвенції (Zuieva, & Prystup, 2020).

Україні потрібно якомога швидше ратифікувати цю Конвенцію для підтримання своєї міжнародної репутації з кількох причин. По-перше, Україна повинна продемонструвати, що вона є цивілізованою та прогресивною країною, яка готова стати частиною європейської спільноти. По-друге, українських жінок потрібно захищати від домашнього насильства у власній країні, використовуючи Конвенцію як міжнародний спосіб захисту.

Ефект у протидії домашньому насильству можна забезпечити лише шляхом реалізації спільно з покаранням або замість нього альтернативних, інших заходів кримінально-правового характеру (Yashchenko, 2018).

Одним із викликів сьогодення є потреба у прийнятті закону, який би на загальних підставах передбачав відповідальність військовослужбовців та інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів (зокрема працівників поліції), за вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі, оскільки в умовах сьогодення вони уникають такої відповідальності. Потреба у прийнятті такого закону закріплена в Національному плані дій з виконання рекомендацій, які окреслені в заключних зауваженнях Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок (Anosova et al., 2019).

Безумовно, питання ефективного застосування кримінально-правових засобів повинно розвиватися з чітким усвідомленням можливості та доцільності використання тих чи інших інструментів впливу.

Наукова новизна

Дослідження окреслює історико-правові аспекти формування кримінально-правових заходів щодо обмеження домашнього насильства. У межах наукового опрацювання проблематики встановлено, що протидія домашньому насильству шляхом використання кримінально-правових заходів впливу є результатом історичного розвитку української державності та правової системи й ратифікації міжнародних документів.

Висновки

Аналіз історико-правових особливостей формування кримінально-правових заходів реагування на домашнє насильство свідчить, що процес формування вітчизняної системи регулювання правовідносин у цій сфері відбувається на підставі використання міжнародних документів і національних законодавчих ініціатив. Починаючи з давніх часів, питання протидії насильству в сім'ї перебувало на контролі державних інституцій, однак протягом тривалого часу не існувало системи нормативно визначених шляхів запобігання насильству в сім'ї. Ратифікація Україною найважливіших міжнародних конвенцій, внесення

змін і доповнень до чинного законодавства, розробка нормативно-правових актів дозволили побудувати ефективну систему кримінально-правових заходів протидії домашньому насильству та закріпити її у Кримінальному кодексі України.

Майбутні дослідження з цього напрямку стосуються аналізу ефективності й доцільності

застосування окремих заходів впливу на порушників законодавства у зазначеній сфері. Актуальним є виокремлення проблемних і неврегульованих аспектів у процесі розв'язання проблеми домашнього насильства та пошук ефективних шляхів їх вирішення.

REFERENCES

- Anosova, Yu.V., Kapur, A., & Lehenka, M.M. (et al.). (2019). *Monitorynh situatsii reahuvannia systemy pravosuddia na vchynennia domashnoho nasylstva ta nasylstva za oznakoiu stati: 2019* [Monitoring the situation of the justice system's response to domestic violence and gender-based violence: 2019]. Retrieved from <https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/Ukrainian%202019%20PRAVO%20Monitoring%20report.pdf> [in Ukrainian].
- Deklaratsiia pro vykoriniuvannia nasyllia shchodo zhinok: mizhnar. dok. vid 20 hrud. 1993 r. [Declaration on the Elimination of Violence against Women: from December 20, 1993]. (n.d.). [zakon.rada.gov.ua](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_506#Text). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_506#Text [in Ukrainian].
- Dudorov, O.O., & Khavroniuk, M.I. (2019). *Vidpovidalnist za domashnie nasylstvo i nasylstvo za oznakoiu stati (naukovo-praktychnyi komentar novel Kryminalnoho kodeksu Ukrainy)* [Responsibility for domestic violence and gender-based violence (scientific and practical commentary on short stories of the Criminal Code of Ukraine)]. M.I. Khavronik (Ed.). Kyiv: Vaite [in Ukrainian].
- Gerasymenko, G.V. (2019). Institutional Response to Domestic Violence in Ukraine: Novelties in the Legislation and Access to Services. *Demography and Social Economy*, 2(36), 12-22. Retrieved from <https://dse.org.ua/arhive/36/1.pdf>.
- Konventsiiia Orhanizatsii Obiednanykh Natssii pro likvidatsiiu vsikh form dyskryminatsii shchodo zhinok: mizhnar. dok. vid 18 hrud. 1979 r. [United Nations Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women from December 18, 1979]. (n.d.). [zakon.rada.gov.ua](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text [in Ukrainian].
- Konventsiiia pro prava dytyny: mizhnar. dok. vid 21 hrud. 1995 r. [Convention on the Rights of the Child from December 21, 1995]. (n.d.). [zakon.rada.gov.ua](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text [in Ukrainian].
- Konventsiiia Rady Yevropy pro zapobihannia nasylstvu stosovno zhinok i domashnomu nasylstvu ta borotbu z tsymy yavyschamy: mizhnar. dok. vid 11 trav. 2011 r. [Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence from May 11, 2011]. (n.d.). [ips.ligazakon.net](https://ips.ligazakon.net/document/MU11251). Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/MU11251> [in Ukrainian].
- Kosenko, S.S. (2018). Nasylstvo: poniattia ta oznaky [Violence: concepts and signs]. *Yurydychnyi naukovi elektronnyi zhurnal Zaporizkoho natsionalnoho universytetu, Legal scientific electronic journal of Zaporizhia National University*, 3, 191-192. Retrieved from http://sej.org.ua/3_2018/55.pdf [in Ukrainian].
- Kravets, V.V. (2011). Stanovyshe ukrainskoi zhinky ta zhinochoi osvity v period z XI po XVII stolittia [The situation of Ukrainian women and women's education in the period from the XI to the XVII century]. *Ukrainoznavchyi almanakh, Ukrainian Studies Almanac*, 6, 33-38. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukralm_2011_6_10 [in Ukrainian].
- Kryminalnyi kodeks Ukrainy: vid 5 kvit. 2001 r. No. 2341-III [Criminal Code of Ukraine from April 5, 2001, No. 2341-III]. (n.d.). [zakon.rada.gov.ua](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].
- Lukianova, H.Yu. (2017). Nasylstva v simi: normativne vyznachennia poniattia, oznak ta vydiv [Domestic violence: normative definition of concepts, signs and types]. *Kryminalno-pravovi ta administratyvno-pravovi osnovy protydi nasylstvu v simi, Criminal and administrative bases of combating domestic violence: Proceedings of the Scientific and Practical Internet-Conference* (pp. 14-160). Ivano-Frankivsk: Nats. akad. vnutr. sprav [in Ukrainian].
- Postol, O.I. (2019). Spetsialni zakhody shchodo protydi domashnomu nasylstvu [Special measures to combat domestic violence]. *Yurydychnyi biuleten, Legal bulletin*, 9, 185-193. doi: <https://doi.org/10.32850/2414-4207.2019-9.24> [in Ukrainian].
- Protsenko, O.V. (2020). Zapobihannia nasylstvu v simi - osobysta sprava kozhnoho! [Preventing domestic violence is everyone's act!]. *Naukovi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav, Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, 1, 287-293. doi: [10.31733/2078-3566-2020-1-287-293](https://doi.org/10.31733/2078-3566-2020-1-287-293) [in Ukrainian].
- Rawlings, S., & Siddique, Z. (2018). Domestic Violence and Child Mortality. *IZA - Institute of Labor Economics*, 11899, 56. Retrieved from <http://ftp.iza.org/dp11899.pdf>.
- Sukmanovska, L.M. (2016). Istorychni aspekty vynykennia problemy domashnoho nasylstva [Historical aspects of the problem of domestic violence]. *Naukovi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav, Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs*, 3, 272-281. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvduvs_2016_3_3 [in Ukrainian].
- Ukraine: Domestic Violence. Joint Stakeholder Report for the United Nations (2017). *Universal Periodic Review*. Retrieved from https://www.upr-info.org/sites/default/files/document/ukraine/session_28_-_november_2017/js4_upr28_ukr_e_main.pdf.
- Vozniuk, A.A. (2019). Kryminalna vidpovidalnist za domashnie nasylstvo: aktualni pytannia teorii ta praktyky [Criminal liability for domestic violence: current issues of theory and practice]. *Forum Prava*, 55(2), 6-14. doi: <https://doi.org/10.5281/zenodo.2635559> [in Ukrainian].

- Yashchenko, A.M. (2018). Zakhody shchodo protydyi domashnomu nasyilstvu: porivnialno-pravovyi analiz zakonodavstva Ukrainy ta Respubliki Moldova [Measures to combat domestic violence: a comparative legal analysis of the legislation of Ukraine and the Republic of Moldova]. *Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava, Scientific Bulletin of Public and Private Law*, 6(2), 189-197 [in Ukrainian].
- Zahalna deklaratsiia prav liudyny: mizhnar. dok. vid 10 hrud. 1948 r. [Universal Declaration of Human Rights from December 10, 1948]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/go/995_015 [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy "Pro poperedzhennia nasyilstva v simi": vid 15 lystop. 2001 r. No. 2789-III [Law of Ukraine "On the prevention of domestic violence" from November 15, 2001, No. 2789-III]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14#Text> [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy "Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho ta Kryminalnoho protsesualnoho kodeksiv Ukrainy z metoiu realizatsii polozhen Konventsii Rady Yevropy pro zapobihannia nasyilstvu stosovno zhinok i domashnomu nasyilstvu ta borotbu z tsymy yavyschamy": vid 6 hrud. 2017 r. No. 2227-VIII [Law of Ukraine "On Amendments to the Criminal and Criminal Procedure Codes of Ukraine in order to implement the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence" from December 6, 2017, No. 2227-VIII]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#Text> [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy "Pro zabezpechennia rivnykh prav ta mozhlyvostei zhinok i cholovikiv": vid 8 veres. 2005 r. No. 2866-IV [Law of Ukraine "On ensuring equal rights and opportunities for women and men" from September 8, 2005, No. 2866-IV]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy "Pro zapobihannia ta protydyi domashnomu nasyilstvu": vid 7 hrud. 2017 r. No. 2229-VIII [Law of Ukraine "On preventing and combating domestic violence" from December 7, 2017, No. 2229-VIII]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> [in Ukrainian].
- Zuieva, I.I., & Prystup, V.M. (2020). Suchasni aspekty pravovoho rehuliuвання запобігання та протидії домашньому насильству в Україні [Modern aspects of legal regulation of prevention and counteraction to domestic violence in Ukraine]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal, Legal scientific electronic journal*, 3, 229-231. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-3/55> [in Ukrainian].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Моніторинг ситуації реагування системи правосуддя на вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі: 2019 / [Ю. В. Аносова, А. Капур, М. М. Легенька та ін.]. URL: <https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/Ukrainian%202019%20PRAVO%20Monitoring%20report.pdf>.
- Декларація про викорінювання насилля щодо жінок: міжнар. док. від 20 груд. 1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_506#Text.
- Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) / за ред. М. І. Хавронюка. Київ: Баїте, 2019. 288 с.
- Gerasymenko G. V. Institutional Response to Domestic Violence in Ukraine: Novelties in the Legislation and Access to Services. *Demography and Social Economy*. 2019. No. 2 (36). P. 12–22. URL: <https://dse.org.ua/archive/36/1.pdf>.
- Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок: міжнар. док. від 18 груд. 1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text.
- Конвенція про права дитини: міжнар. док. від 21 груд. 1995 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
- Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: міжнар. док. від 11 трав. 2011 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU11251>.
- Косенко С. С. Насильство: поняття та ознаки. *Юридичний науковий електронний журнал Запорізького національного університету*. 2018. № 3. С. 191–192. URL: http://lsej.org.ua/3_2018/55.pdf.
- Кравець В. В. Становище української жінки та жіночої освіти в період з XI по XVII століття. *Українознавчий альманах*. 2011. № 6. С. 33–38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrain_2011_6_10.
- Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
- Лук'янова Г. Ю. Насильства в сім'ї: нормативне визначення поняття, ознак та видів. *Кримінально-правові та адміністративно-правові основи протидії насильству в сім'ї*: матеріали наук.-практ. інтернет-конф. (Івано-Франківськ, 27 берез. 2017 р.). Івано-Франківськ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 14–16.
- Постол О. І. Спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству. *Юридичний бюлетень*. 2019. № 9. С. 185–193. doi: <https://doi.org/10.32850/2414-4207.2019-9.24>.
- Проценко О. В. Запобігання насильству в сім'ї – особиста справа кожного! *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 1. С. 287–293. doi: [10.31733/2078-3566-2020-1-287-293](https://doi.org/10.31733/2078-3566-2020-1-287-293).
- Rawlings S., Siddique Z. Domestic Violence and Child Mortality. *IZA – Institute of Labor Economics*. 2018. No. 11899. 56 p. URL: <http://ftp.iza.org/dp11899.pdf>.
- Сукмановська Л. М. Історичні аспекти виникнення проблеми домашнього насильства. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. Вип. 3. С. 272–281. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvlduvs_2016_3_3.
- Ukraine: Domestic Violence. Joint Stakeholder Report for the United Nations. *Universal Periodic Review*. 2017. November 6–17. URL: https://www.upr-info.org/sites/default/files/document/ukraine/session_28_-_november_2017/js4_upr28_ukr_e_main.pdf.

- Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за домашнє насильство: актуальні питання теорії та практики. *Forum Prava*. 2019. № 55 (2). С. 6–14. doi: <http://doi.org/10.5281/zenodo.2635559>.
- Ященко А. М. Заходи щодо протидії домашньому насильству: порівняльно-правовий аналіз законодавства України та Республіки Молдова. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 6. Т. 2. С. 189–197.
- Загальна декларація прав людини : міжнар. док. від 10 груд. 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_015.
- Про попередження насильства в сім'ї : Закон України від 15 листоп. 2001 р. № 2789-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14#Text>.
- Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Закон України від 6 груд. 2017 р. № 2227-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#Text>.
- Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 8 верес. 2005 р. № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>.
- Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 груд. 2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.
- Зуєва І. І., Приступ В. М. Сучасні аспекти правового регулювання запобігання та протидії домашньому насильству в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 229–231. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-3/55>.

Стаття надійшла до редколегії 18.03.2021

Vysotska N. – Postgraduate Student of the Department of Criminal, Criminal-Executive Law and Criminology of the Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0773-4379>

Historical and Legal Analysis of Criminal Law Counteraction Domestic Violence in Ukraine

The **purpose** of the article is to study the historical aspects of the development of legislation that defines the criminal law measures of influence for the commission of domestic violence. To achieve the goals of the article, the following research **methods** were used: empirical (observation, description) and theoretical (analysis, systems approach, deduction). The use of the historical method allowed to outline the process of formation of legislation in the field of combating domestic violence in accordance with the chronology of events of the past; use of methods of logic and dialectics – to analyze normative sources on the research topic. The **scientific novelty** of the study is to reveal the historical and legal aspects of criminal law measures in the context of limiting domestic violence. It is established that the fight against domestic violence through the use of criminal law measures of influence is the result of the historical development of Ukrainian statehood and the legal system, ratification of international documents, bringing domestic legislation into line with international law. **Conclusions.** The Ukrainian model of combating domestic violence has been gradually improved through the adoption of relevant regulations. At the same time, the issue of formalizing the system of criminal law measures to prevent domestic violence has long remained unresolved. The amendments to the Criminal Code of Ukraine are the result of the adaptation of best international practices designed to lay a solid foundation in the application of adequate criminal law measures to combat domestic violence. The study allowed to trace and clearly identify the main historical steps in the formation of a system of criminal law measures to regulate domestic violence and to understand which legal sources have become an integral part of national legislation on the outlined issues.

Keywords: domestic violence; criminal law measures; ensuring equality; historical and legal aspects; legislation.